

ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

Вавринчук М.,

кандидат політичних наук

ЕТНОПОЛІТИЧНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ, СТРАТЕГІЯ ВИРІШЕННЯ

В сучасному державотворенні України однією з важливих проблем є запобігання загостренню етнополітичних конфліктів та розробка стратегії нових цивілізованих шляхів і методів їх вирішення.

Зумовлено це насамперед тим, що двадцяте століття і особливо його остання чверть стали свідками зародження безпрецедентної ескалації конфліктів нового типу – етнополітичних, які перетворилися на універсальний феномен і на ще одну глобальну проблему людства.

Наявність викликів, загроз і небезпек та необхідність пошуку шляхів вирішення і вжиття адекватних заходів примусили людину розробити концепцію безпеки та постійно її вдосконалювати й оновлювати.

Проте новітні концепції безпеки при всіх її позитивах мають уразливі місця, а тому потребують дальшої розробки та вдосконалення. Нагальною потребою стало залучення до концепції такого важливого параметра, як етнополітичний. Нагадаємо, що гостро проблема етнополітичної безпеки постала ще в середині XIX ст., під час відомої “весни народів” – їх активної боротьби за власну свободу і незалежність. За часів першої та другої світових воєн етнополітичні чинники переважили, спричинивши істотні зміни на політичній карті світу й у долях багатьох етнонаціональних спільнот. Потім були 60-ті роки XX ст., коли зруйнувалися величезні колоніальні імперії, відтак 90-ті – час дезінтеграції СРСР, СФРЮ та ЧССР, до чого великою мірою призвів той самий етнополітичний фактор.

Тим більше, що з розпадом тоталітарних систем завжди різко дестабілізуються міжнародні відносини, загострюються давні та виникають нові конфлікти на національно-етнічній основі.

Дослідження міжнародних конфліктів свідчить: комплекс їхніх причин має глибинне, як історичне, так і сучасне соціально-політичне коріння. Психологічними особливостями міжнародних конфліктів переважно є природні адаптаційні кризи соціологічних груп, які з великими труднощами долають проблеми сумісності в процесі творення нації та боротьби за утвердження державності.

Деякі вчені вважають, що “запобігти виникненню етнополітичних конфліктів” просто неможливо, а от запобігти ескалації, тобто перешкодити поширенню у просторі і зростанню їх інтенсивності і гостроти, цілком можливо. Одним із перших у колишньому СРСР про це відкрито заявив відомий російський вчений Л.М.Гумільов. На його думку, підтверджену перебігом розвитку людства, проживання двох і більше етносів на одній території, в одній багатоетнічній державі може:

- протікати у мирній формі;
- вилитись у постійні намагання послабити, підкорити чи навіть знищити один

одного;

- супроводжуватися почерговою зміною тривалих чи коротких часів їх мирного співіснування та періодів гострих конфронтацій війн¹.

Поділяючи погляди Л. Гумільова, мусимо визнати, що в усіх трьох випадках, без жодного винятку, міжетнічні конфлікти існують. Проте у першому випадку їх вміють вчасно помічати, йти на розумні компроміси та мирно врегулювати, не доводячи до загострення; у решті випадків – цього вміння недостатньо, або його бракує взагалі. Хоч би як там було, але на нашу думку, поліетнічність держави – це конфліктогенний чинник, тобто своєрідний “гумус”, в якому постійно нутрує безліч найрізноманітніших конфліктів. І запобігти їх виникненню – надто гостра проблема².

Свого часу, окрім згаданого Л.М. Гумільова, це досить переконливо довели такі відомі на Заході вчені, як І. Самнер, Л. Гумплович, Л. Козер та чимало інших. Зокрема, польсько-австрійський соціолог Л. Гумплович стверджував: “Кожна соціальна група натхненна прагненням до самозбереження, і через турботу про нього виникає прагнення до постійного підвищення його благополуччя. Це дозволяє виразити найвищий закон історії у такій простій формулі: сильніший перемагає слабшого, однаково сильні об’єднуються, щоб перевершити такого ж сильного третього, і так далі. Це не лише закон історії, а й усякого життя... Він однаково зберігається, чи розглядаємо ми у мікроскоп рухи істот у краплині води, чи діяльність племен, народів і націй на сторінках історії... Якщо ми будемо твердо пам’ятати цей простий закон, зовнішньо не розгадана загадка політичної історії здається нам зрозумілою і простою...”³.

Приблизно такої ж думки дотримувався і німецький соціолог Г. Зіммель. Він доводив, що:

- по-перше, конфлікти є загальним та універсальним феноменом;
- по-друге, безконфліктним може бути лише, так би мовити, “суспільство святих”;
- по-третє, таке суспільство було б приречене на застій і загнивання, оскільки воно

було б позбавлене засад і механізмів саморегуляції, саморозвитку і самовдосконалення.

Отже, основне завдання полягає в тому, щоб запобігти ескалації конфлікту, хоча це також, як свідчить світова практика, дається непросто. Саме тому, мабуть, так важко завжди знаходити приклади багатонаціональних чи поліетнічних держав, історія яких була б вільною від етно- чи національно-визвольних змагань, запеклих міжетнічних сутичок та гострих конфліктів, які не так вже й рідко переростали в міжетнічні війни.

Але приклади такі є, зокрема, Швейцарія, Швеція, Норвегія та деякі інші. Проте колишній Радянський Союз, всупереч твердженням деяких російських та вітчизняних вчених, до них не належав. І розвалилася ця супердержава саме тому, на нашу думку, що міжетнічні відносини в ній розвивалися ненормально, міжетнічні, точніше етнополітичні, конфлікти загаялися всередину або регулювалися лише згори, причому винятково силовими методами і засобами, зокрема такими, як насильницька русифікація, позбавлення етнонаціональних спільнот їхньої державності, їх депортація тощо.

Хвиля етнічних та національних конфліктів, що прокотилась Радянським Союзом в останнє десятиліття його існування (грудень 1986р. – Алма-Ата, 1988р. - початок карабаського конфлікту, 1989р. – Тбілісі, 1988-1990 р.р. – Прибалтика, 1990р. – Таджикистан, 1989-1991 р.р. – Молдавія – Придністров’я), продемонструвала, що важливою рушійною силою розвитку

¹ Маруховська-Картунова О. Пошуки цивілізованих методів запобігання ескалації та розв’язання етнополітичних конфліктів. // Наукові записки. Випуск 15. – К., 2001. – С.170

² Там само. – С.170.

³ Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень. – Випуск 15. – К., 2001. – С.171

конфліктів були інтереси національних еліт. Ці інтереси мали передусім політичний характер. Мова йшла про доступ до влади і про те, хто саме буде розв'язувати перспективні проблеми розвитку республік, кому буде забезпечений доступ до всіх елементів механізму власності.

Порівнявши сценарії розгортання етнічних конфліктів у республіках колишнього СРСР, можна відокремити такі загальні моменти:

- 1) порушення усталеного балансу влади в регіонах;
- 2) пряме втручання центру (Москви) у справи місцевої влади;
- 3) активним суб'єктом конфлікту став розлючений натовп, що керувався лише емоціями та національними почуттями.

Після розпаду СРСР етнічні конфлікти в новоутворених країнах нікуди не зникли. Конфліктогенна ситуація у державах СНД пов'язана насамперед із проживанням на їхніх територіях так званих "не титульних етносів". У країнах Балтії – це, перш за все, росіяни, чий політичний та економічний статус намагаються обмежити. Широко відомі абхазський та південноосетинський конфлікти у Грузії, чеченська криза тощо.

Перед Україною постають ті самі проблеми, що й перед багатонаціональними країнами. Особливо напруженою є ситуація в Автономній Республіці Крим. За останніми даними, у Криму мешкає понад 248 тис. кримських татар, 800 караїмів, 650 кримчаків, 1 млн. 180 тис. росіян, понад 492,2 тис. українців⁴.

Уже після повернення кримських татар у Криму сталося кілька конфліктів. У 1991р. – погроми у селах Запрудне, Зуя та Молодіжне. У 1992р. у відповідь на зруйнування будинків у селищах Красний Рай здійснено напад на приміщення Верховної Ради Криму. У 1995 році під час поховання двох кримських татар, убитих хуліганами-молодиками, жалоба переросла в масові погроми. Тривали мітинги у 1998 році перед виборами до Верховної Ради, коли частину кримськотатарського народу було усунуто від процесу виборів через брак громадянства⁵.

До постійного напруження у Криму призводить і те, що лідери кримських татар проти трактування меджлісу та курултаю як громадських організацій і вимагають надати їм статус державних органів. Курултай розглядає татар як титульний етнос Криму, який має право на власну державність. Політична програма меджлісу ґрунтується на ухваленій в червні 1991 року Декларації про суверенітет народу кримських татар, у якій зазначено, що "Крим є національною територією народу кримських татар, на якій він має виключне право на самовизначення". У 1993 році голова меджлісу кримськотатарського народу Мустафа Джемільєв казав: "Ми виступаємо за відновлення нашої державності в рамках держави Україна"⁶. У червні 1996 року відбулася перша сесія третього курултаю кримськотатарського народу. У підсумковому документі діяльності меджлісу кримських татар на період до IV курултаю визначилися такі напрями, як "домагатися визначення статусу кримськотатарського народу як корінного народу Криму та України; домагатися визначення статусу Криму у складі України як національно-територіального утворення на основі реалізації кримськотатарським народом свого невід'ємного права на самовизначення та забезпечення гарантій збереження прав і свобод усіх людей... Продовжити роботу по визначенню статусу меджлісу в державно-правовому полі України"⁷.

⁴ Урядовий кур'єр. – 2002. – 28 грудня

⁵ Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі. – К., 1999. – С.160

⁶ Спектр. – 1996. - №5 (13, ч.І).

⁷ Шкляр Л. Етноконфліктний потенціал в Україні: особливості, характер, типи // Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі. – С.97

Проте, на нашу думку, не слід пояснювати причини етнічних конфліктів лише генеруючою та мобілізаційною роллю еліт, позаяк етнічні й етнополітичні конфлікти – це тип соціальних конфліктів. І все ж, зазначимо, етнополітичним конфліктам притаманні дві основні особливості:

1) більшість їх є водночас етнічними, і політичними, а не суто етнічними або міжетнічними;

2) проявляються вони масштабно, надзвичайно загострено, динамічно, що не сприяє швидкому їх врегулюванню. Звідси виходить, що етноконфлікти бувають як латентними, так і гострими. Останні наочно проілюструвала ситуація в Оші (Узбекистан) між турками-месхетинцями та узбеками на початку 90-х років ХХ століття. Конфлікт протікав бурхливо із втратами для турок-месхетинців, котрі змушені були емігрувати.

Слушною є думка професора Л. Шкляра⁸, що на відміну від гострого, латентний етноконфлікт – це тривалий, зовні навіть не помітний конфлікт груп. Він дається взнаки у всіляких формах побутового націоналізму або шовінізму і досить рідко виходить назовні. Проте, трансформувавшись, за певних умов він переходить у відкриту й гостру форму, що може тривати роками. Типовим латентним етноконфліктом, який перейшов у відкриту форму, на пострадянському просторі став конфлікт між вірменами Нагірного Карабаху та азербайджанцями.

А загалом конфлікти, що почали спалахувати або загострюватися на пострадянському просторі, при найбільш загальній класифікації можна поділити на три групи:

Перша - статусні конфлікти (Грузія, Російська Федерація, Республіка Молдова), коли відсутні не титульні національні спільноти установлювали або самочинно підвищували власний статус. Головний урок полягає в тому, що силові методи їх розв'язання ніде не дали позитивного результату. Навпаки, військові акції, проведені задля збереження територіальної цілісності держав, призвели до їх дезінтеграції. Хрестоматійний приклад – “чеченська кампанія” 1994-2003 років у Росії.

Друга група - конфлікти на основі неврегульованості становища національних меншин: надання громадянства, забезпечення паритетності й рівних можливостей у процесі реформування відносин власності, гарантування вільного користування рідною мовою тощо. Досвід колишніх прибалтійських радянських республік показав, що важливо враховувати кількісний склад цієї категорії етнічних спільнот і той факт, що у становищі меншин опинилися колишні громадяни у недалекому минулому єдиної держави. Ці два моменти обумовлюють особливу специфіку проблеми нацменшин на пострадянському просторі. Окрім того, національні меншини використовуються окремими державами як козирна карта у досягненні геополітичних цілей.

Третя група - власне міжетнічні конфлікти. Більшість конфліктів на етнічній основі слід кваліфікувати як етнополітичні, позаяк вони цілеспрямовано переводяться в річище міжетнічних. Однак у процесі нерегульованих міграцій (знову ж таки з районів збройних етнополітичних конфліктів) об'єктивно виникає міжетнічна напруженість. До неї можна віднести і конфлікти на ґрунті родоплемінних і конфесійних протиріч (Таджикистан)⁹.

Безумовно, етнополітична обстановка в Україні на початку 90-х років ХХст. помітно відрізнялася від становища в більшості новітніх держав. Однак аналіз свідчить, що сучасна ситуація в Україні не виключає можливості генерування етнополітичних і міжетнічних конфліктів. Тим більше, що Конституція Автономної Республіки Крим не розв'язує проблеми статусу кримськотатарського народу. Залишається гострим питання облаштування і соціальної

адаптації репатріантів. Компактно розселені національні меншини принципово порушують питання щодо економічних гарантій їх етнонаціонального розвитку. Час від часу загострюються відносини між церквами. Соціологічні опитування показують, що в районах активних міграцій ставлення місцевого населення до представників деяких національностей межує з етнічною нетерпимістю. Певні сусідні держави використовують зв'язки з діаспорами як канал культурної, релігійної, політичної, іншої інтервенції, провокуючи міжетнічну напруженість в Україні.

До здобуття незалежності лінія етноконфлікту в Україні проходила переважно між кількома впливовими етнічними групами та представниками титульної нації. Можна було казати насамперед про конфліктогенний потенціал певної частини української інтелектуальної еліти, орієнтованої на традиційні етнополітичні та національно-культурні цінності, такі як самостійність і державна незалежність, національно-культурне відродження і розвиток, з одного боку, та представниками російськомовної радянської еліти, з другого, котра бачила українську перспективу в союзі радянських республік. Впадає в око, що залишки та прояви цього конфлікту можна спостерігати донині. Він має історичний характер і здебільшого латентну форму з відчутно регіональним або партійно-політичним та ідеологічним забарвленням.

У західному регіоні між українською та польською спільнотою також були етноконфлікти, щоправда, переважно з історичним корінням. Але певні аномалії донині наявні у взаєминах між Україною і Польщею.

Зважаючи на те, що депортація українців з Польщі дотепер залишається нерозв'язаною проблемою, мабуть, потрібно, щоб обидві суверенні держави, врешті – решт, усунули конфлікт, що має глибоке історичне коріння. Тим більше, нині для цього склалися сприятливі умови.

До задавнених можна віднести етноконфлікт між українцями та євреями. У радянські часи він був латентним, у формі побутового антисемітизму. Однак від середини 60-х до кінця 80-х років минулого століття помічається антисемітизм “офіційного” гатунку, що спровокував масовий від'їзд євреїв за кордон. Якщо на побутовому рівні цей конфлікт мав радше характер “конфлікту етностереотипів”, то на офіційному – це був конфлікт влади і етнічної громади, що відчула дискримінацію за етнічною ознакою¹⁰.

Тепер українсько-єврейські етнічні відносини в Україні істотно змінилися на краще. Однак антисемітизму не те що в діях влади, а й на побутовому рівні практично не спостерігається.

Етноконфлікти, наприклад, між українцями й угорцями, українцями та румунами у різні часи були неоднаковими, але їх здебільшого вдалося певною мірою врегулювати. Так, недавній конфлікт між активістами угорської громади та українськими громадсько-політичними організаціями з приводу спорудження пам'ятного знака на одному з перевалів Карпат на згадку про тисячоліття переходу до цих місць предків сучасних угорців не набув масовості, його вчасно розв'язано в інтересах обох сторін. Що ж до румунської меншини, то конфлікт здебільшого розпалюється на мовно-освітній основі і цілком регулюється відповідними заходами влади на місцях.

Але це не означає, що все так безхмарно в українсько-румунських відносинах. Мова йде насамперед про те, що у Чернівецькій області за участю румунської сторони виникла правова колізія з подвійним громадянством. З ініціативи Міністерства юстиції Румунії на підставі закону, ухваленого після революції 1990 року, румуни, що проживають у Чернівецькій області, набувають право подвійного громадянства. Тобто Бухарест безпardonно роздає паспорти

⁸ Етнополітичні конфлікти в посттоталітарному просторі. – С. 59-60.

⁹ Шкляр Л. Етноконфліктний потенціал в Україні: особливості, характер, типи // Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі. – С.98.

¹⁰ Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі. – С.98.

українцям та етнічним румунам, котрі самі (або їхні найближчі родичі) жили на Буковині до Другої світової війни (тоді це була захоплена Румунією територія). Цим сусідня держава ніби “натякає” на те, чиєю територією є насправді Чернівецька область... і поволі набирає тут “критичну масу” “своїх громадян”. Загальна кількість жителів Чернівецької області, які вже набули право подвійного громадянства, наближається до 50 тисяч¹¹.

З проголошенням незалежності структура етноконфліктів істотно змінилася. Лінія конфлікту між українською та російською національними ідентичностями перемістилася у сферу геополітики. Водночас в Україні з’явилися й нові етноконфліктні зони. Це, насамперед, конфлікти всередині самого титульного етносу, які здебільшого латентні й пов’язані з мовно-культурною та етноконфесійною ідентичністю.

Однією з найгостріших етноконфліктних проблем в Україні можна вважати стосунки влади і кримських татар. Останні намагаються надати їм статус корінного народу, а також офіційно визнати меджліс представницьким органом кримських татар в Україні та надати виборчі квоти. У самих цих проблемах наявний певний конфліктогенний потенціал.

Принаймні, у понятті “корінний народ” чимало спірного. У законодавстві України термін “корінні народи” вперше вжито в Конституції України, утверджений на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. У статті 11 Конституції визначено, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України¹². Характерно, що ця стаття не визначає поняття “корінний народ”. Хоча дискусії навколо дефініції “корінний народ” точаться давно. Більше того, в енциклопедії “Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний вимір” (Київ, 1998) у розділі “Етнічний вимір міграційних процесів” щодо корінних народів містяться положення, які викликають певні зауваження.

Так, у статті “Корінний народ” (с. 388) визначено, що до корінних народів України належать українці, кримські татари, караїми та кримчаки. Це твердження суперечить положенням Основного Закону України, оскільки Конституція, як уже зазначалося, не дає визначення поняття “корінний народ” і не називає корінні народи України. Не розв’язано це питання і в інших нормативно-правових актах. Слід зазначити, що в законодавстві, це може бути вирішено або шляхом вироблення поняття “корінний народ” і, відповідно, визначення критеріїв яким має відповідати етнічна група, що претендує на статус корінного народу, або шляхом закріплення в законодавстві переліку корінних народів.

Отже, твердження, яке міститься у статті “Корінний народ”, є передчасним. Зарахування кримських татар до корінного народу поки що є нездійсненим. В інтересах зміцнення національної безпеки розв’язання кримсько-татарської проблеми вимагає ґрунтовнішого ознайомлення з нею не тільки депутатського корпусу України, але й суспільства загалом. Доцільно провести на загальнодержавному рівні широке обговорення із залученням народних депутатів України, експертів, у тому числі міжнародних, у галузі прав людини та прав корінних народів, представників урядових структур, громадських організацій і засобів масової інформації.

Цілком зрозуміло, що вирішальну роль у розв’язанні складного комплексу проблем кримськотатарського народу має відігравати вищий законодавчий орган держави - Верховна Рада України, та Президент України як гарант її Конституції.

Одним з новітніх етноконфліктів в Україні, що виник декілька років тому, є конфлікт між

¹¹ Цвірінко М. Любителі двох батьківщин // Україна молода. – 2002. – 14 листопада.

¹² Кримські татари: “національна меншина” або “корінний народ”. Політичний та юридичний аспекти проблеми // Матеріали круглого столу. – 5 лютого 1999. – С.42

частиною еліти закарпатських русинів та владою. Він ґрунтується на вимогах русинів визнати за ними офіційний етнонім “русин” та надати право національно-культурної автономії. Але сучасні етнологічні та лінгвістичні дослідження переконують: концепція відносно русинського етносу, як четвертого східнослов’янського, нарівні з українським, білоруським та російським, на чому наполягають представники русинства, не витримує критики¹³.

Таким чином етноконфліктні зони в Україні характеризуються тим, що мають здебільшого або ж суто елітний характер і не зачіпають широких верств, або ж це конфлікти влади і певних етнічних груп. Переважно це латентні конфлікти, які не виходять за межі локальної напруженості у стосунках влади й окремих груп меншин. Проте й вони за певних обставин можуть мати руйнівний потенціал, особливо тоді, коли їх не вивчати, а головне – вчасно не розв’язувати та не попереджувати.

Тим часом, за висновками багатьох іноземних і вітчизняних вчених, які поділяє автор, запобігання ескалації етнополітичних конфліктів та їх врегулювання вимагає:

1) уміння більш-менш прогнозувати етнополітичні конфлікти та вчасно виявляти перші їх прояви; 2) з’ясування справжніх причин виникнення та ескалації етнополітичного конфлікту; 3) вивчення і врахування типу конфлікту, його масштабів і гостроти; 4) готовності визнати конфлікт, який спалахнув, та інформувати про нього суспільство; 5) вжиття негайних заходів, щоб запобігти ескалації конфлікту й утримання його в цивілізованих рамках; 6) ретельного вивчення намірів, планів і цілей учасників етнополітичного конфлікту та сил, які можуть стояти за ними; 7) об’єктивної оцінки реальних можливостей і ресурсів сторін, що конфліктують, та характеру і масштабів їх підтримки зовнішніми силами (якщо це має місце); 8) створення альтернативних моделей дальшого розвитку етнополітичного конфлікту та з’ясування можливих наслідків, як для сторін і сил, які стоять за ними, так і для всього суспільства; 9) вдосконалення наявних і створення нових механізмів врегулювання етнополітичних конфліктів; 10) готовності конфліктних сторін і сил, які за ними стоять, до поступок і компромісів; 11) підбору й умілого застосування найбільш ефективних і гуманних шляхів і методів деескалації етнополітичного конфлікту та його врегулювання; 12) усунення всіх причин, що викликали етнополітичний конфлікт і призвели до його ескалації тощо¹⁴.

Поділяємо думку О. Маруховської-Картунової, що основні загальні цивілізовані шляхи врегулювання етнополітичних конфліктів такі:

- взаємо визнання самоцінності різних цінностей сторін, котрі конфліктують;
- взаємні гарантії толерантного ставлення до потреб, інтересів і цілей сторін;
- зняття протиріч, які породжують етнополітичні конфлікти;
- досягнення порозуміння і згоди між сторонами тощо.

Таким чином, остання чверть ХХ століття породила конфлікти нового типу – етнополітичні, які перетворилися на ще одну глобальну проблему людства. Адже саме етнополітичні конфлікти нині вийшли на авансцену політичного життя, відсунувши у тінь релігійні, класові та інші. Варто, нарешті, виходити з того, що етнополітичні конфлікти виникатимуть і у ХХІ ст. та істотно впливатимуть на розвиток як окремих поліетнічних суспільств, так і всього людства. Загалом же історія свідчить, а життя примушує брати до уваги, що етнополітичні конфлікти були, є і ще довго будуть однією з рушійних сил суспільного розвитку, принаймні доти, доки існуватимуть етноси та національні держави.

Недарма група американських учених ще 1997 року попереджала про те, що “етнічні відмінності є єдиним найважливішим джерелом великомасштабного конфлікту всередині держав; вони часто також відіграють провідну роль у війнах між державами”¹⁵. Такого висновку

¹³ Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі. – С.100

¹⁴ Маруховська-Картунова О. Пошуки цивілізованих методів запобігання ескалації та розв’язання етнополітичних конфліктів // Наукові записки. Випуск 15. – К., 2001. – С.172 – 173.

¹⁵ Картунов О., Кремень В., Маруховська О. Жодний тип суспільства не має імунітету від етнічних домагань // Віче. – 1998. - №5. – С.5.

дійшов на початку 80-х років минулого століття і відомий американський етнополітолог Дж. Ротшильд. “Жоден тип суспільства чи політичної системи, - стверджував він, - не має імунітету від зростаючого тиску політизованих етнічних домагань з їх можливими легітимаційними і делегітимаційними наслідками”. Ще вагомим було твердження П. Брасса: “Етнічність і націоналізм, міжетнічні конфлікти і сепаратистські рухи стали головною силою, яка формує сучасний світ, структуру і стабільність сучасних держав”¹⁶.

Слушною, на наш погляд, є думка про те, що процеси етнічного ренесансу та політизації етнічності ще не завершені. За прогнозами західних учених, черговий цикл вибуху етніцизму станеться на початку цього століття.

В Україні особлива складність геополітичного становища зумовлена тим, що південно-східні її регіони перебувають у зоні підвищеної етнополітичної конфліктності, котру можна назвати “великою євразійською дугою етнополітичної нестабільності”. Ця “дуга” простягається від Північної Ірландії до Шрі-Ланки через Іспанію (Землю Басків), колишню СФРЮ (Боснію і Герцеговину), Молдову (Придністровську та Гагаузьку республіки), Південь і Схід України (Крим та Донецький регіон), Південь Росії (Чеченську Республіку й Північний Кавказ), Грузію (Абхазьку Республіку), Азербайджан і Вірменію (Карабах), Туреччину та Ірак (курдські провінції), Ізраїль (Палестинську автономію), Афганістан та Індію. Висновок про наявність “дуги етнополітичної нестабільності” та її приблизну конфігурацію зроблено на підставі дослідження етнополітичної ситуації в зоні її проходження та аналізу відповідних наукових праць¹⁷.

Заслужують на увагу думки ряду вчених¹⁸, що конфліктний потенціал “дуги нестабільності” певною мірою балансується консенсусним потенціалом іншої – “північно-східноєвропейської дуги етнополітичної стабільності”. Остання пролягає від берегів Ісландії до Волги через Скандинавські країни, Бельгію, ФРН, Швейцарію, Австрію, Чехію, Україну (її західні, північні й центральні області) та європейську частину Росії. Наявність “дуги етнополітичної стабільності” у зазначеній конфігурації підтверджується відсутністю в ній гострих етнополітичних конфліктів.

І все ж мусимо констатувати, що над безпекою багатьох поліетнічних країн світу, зокрема й України, висить дамоклів меч потенційної небезпеки етнополітичної нестабільності, яка посилюється спробами деяких сусідніх країн розіграти етнополітичну карту.

Таким чином, як свідчить історичний досвід запобігти виникненню етнополітичних конфліктів чи розв’язати їх можна лише шляхом повного знесення або знищення одного з суб’єктів конфлікту разом з його цінностями, потребами, інтересами і цілями. До речі, саме так намагався розв’язати колись “польське питання” царизм, “єврейське” і “слов’янське” питання – нацизм, “проблеми непокірних народів” – сталінізм та ін. Показово, що нікому так і не вдалося досягти цієї божевільної і злочинної мети – знищувати і репресувати народи відроджувались немов “фенікс з попелу”.

Слід також відрізнити поняття “завершення” і “врегулювання” конфліктів. Завершитись конфлікт може і знищенням однієї сторони або взаємознищенням обох конфліктуючих сторін. А врегулювання конфлікту – це досягнення позитивних наслідків: локалізація, пом’якшення, утримання в цивілізованих рамках, недопущення чи припинення ворожих дій між конфліктуючими сторонами та інше.

Отже, головна увага вчених і політиків поліетнічних країн, особливо посттоталітарних, має бути зосереджена не на питаннях запобігання виникненню або остаточного вирішення етнополітичних конфліктів, а на питаннях запобігання ескалації та врегулювання.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Кримськотатарська проблема в контексті національної безпеки України: оцінки і прогноз ситуації (таємно). – С.47.

¹⁸ Віче. – 1998. - №5. – С.6.